

Joanna Świdarska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ROZBIEŻNOŚCI DEFINICYJNE OPERACJI BANKOWYCH KLASYFIKOWANYCH NA PODSTAWIE KRYTERIUM BILANSU

Streszczenie: Tradycyjna klasyfikacja operacji bankowych wyróżnia operacje aktywne (czynne), pasywne (bierne) oraz usługowe (pośredniczące), ale w literaturze znaleźć można wiele przykładów rozbieżnego definiowania operacji bankowych opartych na kryterium bilansu – np. podejście *stricte* rachunkowe lub brak odwołania do konkretnych pozycji aktywów czy pasywów. Powiązanie konkretnych działań banku z pozycją w bilansie najlepiej oddaje istotę klasyfikacji, wymaga jednak znajomości nie tylko samego bilansu, ale również rodzajów pozycji pozabilansowych. Zarówno aktywa, jak i pasywa nie mają charakteru jednorodnego, co oznacza, że dla ich opisu powinno się uwzględniać kryteria dodatkowe, które dopełniają charakterystykę opartych na nich operacji bankowych.

Słowa kluczowe: operacje bankowe, bilans, pozycje pozabilansowe.

1. Wstęp

Podstawowa klasyfikacja czynności bankowych zawarta w polskim prawie bankowym oparta jest na kryterium podmiotowym, zgodnie z którym wyróżnia się czynności bankowe w ścisłym znaczeniu (*sens stricto*) oraz czynności bankowe w szerszym znaczeniu (*sensulargo*). Pierwsze są czynnościami zastrzeżonymi dla banku, drugie mogą być wykonywane przez bank lub inny podmiot – z uwzględnieniem wszystkich zastrzeżeń i wyjątków przewidzianych prawem. Istotą drugiej tradycyjnej klasyfikacji jest odniesienie poszczególnych czynności do bilansu banku – wyróżnia się operacje aktywne (czynne), pasywne (bierne) oraz usługowe (pośredniczące), przy czym częściej używa się tutaj określenia „operacje bankowe” ze względu na ich ekonomiczny wymiar (gromadzenie lub wydatkowanie środków) oraz oddziaływanie na wynik finansowy banku [Srokosz 2003, s. 19]. Analizując definicje operacji bankowych funkcjonujące w literaturze polskiej, należy jednak zwrócić uwagę na duży stopień ogólności i mało precyzyjne odnoszenie działań podejmowanych przez bank do konkretnych pozycji jego sprawozdania finansowego. Wydaje się więc, że bilans powinien stanowić tylko punkt wyjścia dla określenia tej klasyfikacji i nie należy traktować go dosłownie. Literalne podejście wymuszałoby bowiem podział operacji na aktywne, pasywne i pozabilansowe, odnoszące się do pozycji

pozabilansowych banku, nadal jednak nie obejmowałyby tych czynności, które nie są uwzględniane wprost ani w bilansie, ani w pozycjach pozabilansowych (choć ich wynik jest oczywiście częścią składową wyniku finansowego netto – pasywa). Z drugiej strony stosowana terminologia (aktywne, pasywne) wskazuje, że u podstaw tej klasyfikacji leży właśnie kryterium bilansowe, nie można więc zastępować go wyłącznie pozycją banku wobec klienta czy zakresem i poziomem odpowiedzialności i ryzyka banku. Wydaje się również, że należy pogodzić się z tym, iż nie wszystkie czynności podejmowane przez bank da się w sposób jasny i klarowny przypisać do jednej z grup operacji bankowych. Sposób ich definiowania powinien jednak zmierzać w kierunku umożliwiającym jak najszersze objęcie czynności wykonywanych przez bank opisywaną klasyfikacją.

Przykładów rozbieżnego definiowania operacji bankowych opartych na kryterium bilansu jest bardzo wiele, można jednak wskazać trzy podstawowe podejścia. W pierwszym ujęciu w stosowanej klasyfikacji nie wskazuje się bezpośredniego związku poszczególnych operacji z bilansem banku, choć zachowuje się wynikające stąd nazewnictwo (aktywne, pasywne), za istotę określenia poszczególnych ich rodzajów przyjmując pozycję banku wobec klienta (pozyskiwanie środków – dłużnik, udostępnianie środków na własny rachunek i ryzyko). Pozostałe operacje (działanie na zlecenie i ryzyko klienta) są traktowane łącznie lub dzielone na dwie kolejne grupy – rozliczeniowe oraz inne, z równoczesnym wskazaniem kontrowersyjności zastosowanego podziału [Głuchowski, Szambelańczyk 1999, s. 240]. Zgodnie z tym podejściem do operacji aktywnych zalicza się np. udzielanie gwarancji i poręczeń, akceptowanie weksli, terminowe operacje finansowe podejmowane na rachunek banku itp., które do czasu ewentualnego ich zrealizowania lub rozliczenia nie znajdują odzwierciedlenia w aktywach bilansu banku. W drugim podejściu do stosowanej klasyfikacji przyjmuje się wewnątrzbankowy punkt widzenia i odnosi ją do konstrukcji bilansu, operacje czynne wiążąc z aktywami bilansu (należnościami), a operacje bierne – z jego pasywami (zobowiązaniami). Natomiast operacje usługowe definiuje się najczęściej jako czynności wykonywane na zlecenie, rachunek i ryzyko klientów. Równocześnie jednak wskazywane przykłady operacji bankowych nie zawsze mieszczą się w określeniach definicyjnych, co wskazuje na pewną niespójność samych definicji. Z. Krzyżkiewicz, przyjmując opisaną definicję, jako operacje aktywne wymienia np. – obok udzielania kredytów – udzielanie gwarancji, poręczeń, akceptowanie i awalizowanie weksli czy otwieranie akredytyw, które stanowią jedynie przyrzeczenie udzielenia kredytu i nie są należnościami bilansowymi. Z drugiej strony odnoszenie operacji pasywnych wyłącznie do zobowiązań banku wyklucza z nich np. pozyskiwanie środków przez powiększanie jego funduszy własnych [Jaworski, Zawadzka 2002, s. 267, 269]. Jeszcze inne podejście prezentuje np. Z. Dobosiewicz, który swoją klasyfikację opiera *stricte* na kryterium bilansowym, jako operacje aktywne traktując wszystkie czynności znajdujące odzwierciedlenie w aktywach bilansu (np. udzielanie kredytów, bankowe inwestycje w dłużne i kapitałowe papiery wartościowe czy lokaty międzybankowe czynne), a jako operacje pasywne – wszystkie czynności znajdujące odzwierciedlenie w pasywach bilansu (kapitały zarówno własne, jak i obce).

W tym zakresie podział jest bardzo czytelny i klarowny. Problematiczne pozostaje natomiast definiowanie w tym układzie operacji pośredniczących (usługowych), które odnoszone są zarówno do pozycji pozabilansowych, jak i czynności nieznajdujących odzwierciedlenia ani w bilansie, ani w pozycjach pozabilansowych [Dobosiewicz 2009, s. 142-192]. Do operacji usługowych w tym ujęciu zaliczane są usługi rozliczeniowe czy pośrednictwo na rynku finansowym, realizowane na rachunek klienta, ale także udzielanie gwarancji, poręczeń czy akceptowanie i awalizowanie weksli, które realizowane są na rachunek i ryzyko banku oraz wiążą się z wykorzystaniem przez bank zgromadzonych wcześniej środków finansowych (bank tworzy rezerwy celowe związane z przyrzeczeniem udzielenia kredytu). Pozycją pozabilansową są również terminowe operacje finansowe, które bank może realizować w celach spekulacyjnych lub zabezpieczających. Trudno jednak uznać wszystkie te operacje za czynności o charakterze usługowym wobec klienta.

Wydaje się, że powiązanie konkretnych działań banku z pozycją w bilansie najlepiej oddaje istotę tej klasyfikacji, wymaga jednak znajomości nie tylko samego bilansu, ale również rodzajów pozycji pozabilansowych. Zarówno aktywa, jak i pasywa nie mają charakteru jednorodnego, co oznacza, że dla ich opisu powinno się uwzględniać kryteria dodatkowe, które dopełniałyby charakterystykę opartych na nich operacji bankowych. Podejście takie umożliwia ponadto sklasyfikowanie części operacji odzwierciedlonych w pozycjach pozabilansowych w sposób bliższy istocie funkcjonowania jednostki bankowej. Inaczej mówiąc, podejście *stricte* rachunkowe powinno być uzupełnione spojrzeniem bankowym czy – szerzej – finansowym, żeby w pełni uchwycić wymiar stosowanej klasyfikacji.

2. Bilans i pozycje pozabilansowe jako odzwierciedlenie operacji bankowych

Z punktu widzenia klasyfikowania operacji bankowych najistotniejsza jest analiza bilansu oraz pozycji pozabilansowych, które – oprócz banków – dotyczą również zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji (choć w innej postaci). W pozostałych jednostkach pozycje pozabilansowe nie występują [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., Załącznik nr 1, Załącznik nr 3].

Aktywa bilansu stanowią ogół składników majątkowych, którymi w danym momencie rozporządza jednostka prowadząca działalność gospodarczą i które pokazują faktyczne zaangażowanie posiadanych funduszy (własnych i obcych) w różnego rodzaju przedsięwzięciach. Podstawowym elementem aktywów banku są należności o różnym stopniu płynności, w których bank udostępnia środki finansowe swoim klientom, obciążając je równocześnie określonym ryzykiem i pełniąc tym samym funkcję wierzyciela. Ale aktywa obejmują również składniki majątkowe będące efektem realizowanych na rachunek i ryzyko banku inwestycji w papiery wartościowe o charakterze właścicielskim, w przypadku których trudno jest mówić o zajmowanej przez bank pozycji wierzyciela. Na własny rachunek realizowane są także transakcje naby-

wania określonych składników majątku trwałego, które nie mają na celu uzyskania możliwie najwyższej stopy zwrotu, tylko faktyczne stworzenie warunków do prowadzenia działalności *stricto* bankowej. Drugą stroną bilansu tworzą pasywa, czyli znajdujące się w dyspozycji banku kapitały (własne i obce), które stanowią źródła finansowania poszczególnych składników majątkowych (aktywów). Fundusze własne, w przeważającej mierze zaangażowane w techniczno-organizacyjnej sferze działania banku, stanowią przy tym niewielki procent sumy bilansowej¹. W transakcjach znajdujących odzwierciedlenie w pasywach bilansu bank z reguły odgrywa więc rolę dłużnika wobec podmiotów udostępniających mu czasowo własne środki finansowe.

W sprawozdaniach finansowych banków wyróżnia się także pozycje pozabilansowe, które dla pełnego i prawidłowego zdefiniowania operacji bankowych wydają się kluczowe. Uwzględniają one [Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. ..., § 1 pkt 7; Popowska, Wąsowski 2008, s. 367-369]:

- udzielone i otrzymane zabezpieczenia,
- udzielone i otrzymane zobowiązania o charakterze finansowym (np. potwierdzone linie kredytowe, promesy udzielenia kredytu, otwarte akredytywy importowe, akceptowane weksle trasowane i inne),
- udzielone i otrzymane zobowiązania o charakterze gwarancyjnym (gwarancje i poręczenia kredytów i papierów wartościowych, gwarancje wykonania kontraktu, akredytywy eksportowe),
- operacje walutowe,
- zawarte przez bank kontrakty kupna-sprzedaży instrumentów finansowych w okresie pomiędzy zawarciem transakcji i jej rozliczeniem (np. zabezpieczające i spekulacyjne transakcje na instrumentach pochodnych, terminowe operacje finansowe itp.).

Pozycje pozabilansowe w dużej mierze mają charakter warunkowy, co oznacza, że rzeczywista realizacja zobowiązań może, ale nie musi nastąpić. W momencie ich powstania nie występują zatem faktyczne przepływy pieniądza, istnieje natomiast ryzyko wystąpienia takiego przepływu w przyszłości. Udzielone zobowiązania warunkowe, zarówno finansowe, jak i gwarancyjne, mogą bowiem skutkować pojawieniem się należności banku wobec klienta, obciążonej ryzykiem o charakterze kredytowym. Potwierdzeniem intencji ustawodawcy są w tym zakresie obowiązujące zasady tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków – do ekspozycji kredytowych zaliczone zostały nie tylko należności bilansowe, ale również udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym [Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. ..., § 1.2)]. Bank udzielający gwarancji nie udostępnia własnych środków, pobierając prowizję odniesioną do kwoty kapitału, ale przejmuje ryzyko za zleceniodawcę, musi więc liczyć się z ewentualnością wypłaty na rzecz jej beneficjenta. Ryzyko banku jest przy tym

¹ W polskim sektorze bankowym na koniec września 2010 r. udział funduszy własnych kształtował się na poziomie 8,7%, w tym w bankach komercyjnych – na poziomie 9,1%. Obliczenia własne na podstawie danych KNF.

większe niż w przypadku udzielenia kredytu, ponieważ nie jest możliwe wypowiedzenie zawartej w tym celu umowy. Jeśli zaistnieją określone warunki, bank jest zobowiązany zrealizować transakcję warunkową (np. wypłacić środki z tytułu udzielonego poręczenia), co oznacza, że pozycja pozabilansowa doprowadzi wówczas do zmian w bilansie banku i wywoła faktyczny ruch pieniądza. Powstała należność bilansowa jest traktowana jak konto kredytu, bank nalicza więc odsetki i tworzy rezerwy celowe [Popowska, Wąsowski 2008, s. 256]. Podobna sytuacja wystąpi w przypadku rozliczania operacji kupna/sprzedaży, które również mogą skutkować adekwatnymi zmianami w bilansie banku. Dlatego też pozycje pozabilansowe traktuje się jako aktywa lub zobowiązania pozabilansowe, w zależności od tego, czy określona pozycja oznacza w konsekwencji zobowiązanie banku czy jego należność [Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r...., Załącznik II.40, II.47]. Użycie określenia „zobowiązania” zamiast „pasywa” pozabilansowe nie jest jednak przypadkowe. Zobowiązania warunkowe w dużej mierze dotyczą otrzymanych przez bank zabezpieczeń w odniesieniu do udzielonych przez niego kredytów. Tego typu zobowiązania nie generują dodatkowych funduszy na prowadzenie działalności bankowej i bank nie staje się w nich dłużnikiem np. instytucji udzielającej gwarancji. W sytuacji ich zrealizowania (faktycznej wypłaty) stanowią jedynie odzyskanie środków zaangażowanych wcześniej w działalności kredytowej, w aktywach bilansu następuje więc przesunięcie z pozycji należności do środków pieniężnych. Zobowiązania pozabilansowe mogą również – do momentu ich rozliczenia – obejmować np. zobowiązania banku z tytułu realizowanych przez niego operacji terminowych czy operacji wekslowych. Powstanie takiego zobowiązania oznacza, że zmiana kursu danego instrumentu finansowego jest dla banku niekorzystna. Analogicznie, jeśli zmiana kursu danego instrumentu finansowego będzie dla banku korzystna – pojawi się należność.

Różnorodność pozycji pozabilansowych – w zakresie roli banku wobec klienta, stopnia odpowiedzialności czy poziomu ponoszonego ryzyka – dość jednoznacznie wskazuje na konieczność zastosowania w stosunku do nich dodatkowej klasyfikacji. Zbiorcze traktowanie operacji bankowych, znajdujących odzwierciedlenie w pozycjach pozabilansowych, jako operacji usługowych (pośredniczących), łącznie z usługami o charakterze rozliczeniowym, wydaje się zbyt daleko idącym uogólnieniem.

3. Definicje operacji bankowych opartych na kryterium bilansu

Nawiązując do rozważań prowadzonych wcześniej, należy stwierdzić, że operacje bankowe klasyfikowane na podstawie szeroko rozumianego kryterium bilansu powinny w swej charakterystyce uwzględniać również inne kryteria wartościujące, które pozwoliłyby wskazać elementy wspólne określonych pozycji bilansowych i pozabilansowych. Samo podejście rachunkowe (moment faktycznego przepływu środków) nie wyczerpuje bowiem ich istoty.

Zgodnie z tym operacje aktywne (czynne) obejmują wszelkie zgodne z przepisami prawa czynności podejmowane przez bank, mające na celu ulokowanie pozosta-

jących w jego dyspozycji funduszy w różnego rodzaju przedsięwzięcia. Najczęściej wiąże się z przekazaniem na pewien czas (oznaczony lub nieoznaczony) środków finansowych klientom, wobec których bank staje się wierzycielem, pobiera więc wynagrodzenie za udostępnienie kapitału, przede wszystkim w postaci przychodów odsetkowych. Ale operacje aktywne mogą również przynosić przychody w postaci prowizji i opłat. Ich wspólną cechą jest działanie banku na własny rachunek i ryzyko. W wymiarze rachunkowym znajdują odzwierciedlenie w aktywach bilansowych (np. udzielenie kredytu) lub w aktywach pozabilansowych (np. udzielenie gwarancji), które w momencie ich zrealizowania lub rozliczenia staną się częścią aktywów bilansowych. Do tak zdefiniowanych operacji aktywnych można zaliczyć:

- udzielanie kredytów i pożyczek pieniężnych,
- nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych, w tym kredytowych,
- obejmowanie lub nabywanie akcji i praw z akcji, udziałów innej osoby prawnej i jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych na własny rachunek,
- nabywanie dłużnych papierów wartościowych emitowanych przez pozostałe monetarne (banki, bank centralny) i niemonetarne instytucje finansowe, instytucje sektora rządowego i samorządowego, podmioty gospodarcze,
- dokonywanie obrotu papierami wartościowymi we własnym imieniu i na własny rachunek,
- dokonywanie, na warunkach uzgodnionych z dłużnikiem, zamiany wierzytelności na składniki majątku dłużnika,
- nabywanie i zbywanie nieruchomości,
- udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych oraz otwieranie i potwierdzanie akredytyw,
- udzielanie i potwierdzanie poręczeń,
- udzielanie poręczeń wekslowych (kredyt awalowy),
- udzielanie akceptów weksli trasowanych (kredyt akceptacyjny).

Podana definicja i klasyfikacja poszczególnych czynności bankowych w pewnym stopniu konkretyzuje i uszczegóławia rozumienie najczęściej spotykanych w literaturze pojęć operacji aktywnych. W odniesieniu dopodejścia *stricte* rachunkowego (np. Dobosiewicza) rozbieżności dotyczą przede wszystkim traktowania pozycji pozabilansowych. Niecelowe wydaje się jednak rozdzielanie zawarcia umowy warunkowej (traktowanej jako pozycja pozabilansowa) i jej realizacji (traktowanej jako pozycja aktywów bilansowych) w klasyfikowaniu operacji bankowych. W takim ujęciu samo zawarcie umowy warunkowej nie jest zaliczane do operacji aktywnych (tylko do usługowych), natomiast jej zrealizowanie (np. wypłata gwarancji) już tak. Prawo bankowe dla opisu tego typu czynności bankowych używa określenia „udzielanie gwarancji/poręczenia”, a nie „zawarcie umowy gwarancji/poręczenia”. Analogicznie jak w przypadku kredytów/pożyczek można więc sądzić, że czynność ta składa się w rzeczywistości nie z jednej, ale wielu czynności (np. badanie zdolności kredytowej zleceniodawcy, zawarcie umowy, realizacja umowy, egzekucja roszczeń). Prowizje pobierane w tego typu operacjach są uzależnione od oceny ryzyka ponoszonego przez bank. Podobnie należy traktować udzielanie poręczeń i akcep-

tów wekslowych, w których bank przejmuje na siebie ryzyko związane z wykupem weksła, składając równocześnie przyrzeczenie udzielenia kredytu. Dyskusyjne pozostaje natomiast zaklasyfikowanie operacji, których przedmiotem są warranty, oraz terminowych operacji finansowych. Wydaje się, że ze względu na obciążanie ryzykiem środków finansowych zaangażowanych w tego typu transakcjach operacje takie powinny być wliczone do operacji aktywnych, o ile są realizowane z inicjatywy banku. Nie jest to jednak kategoriyczne stwierdzenie.

Drugą grupę tworzą operacje pasywne (bierne), które obejmują wszelkie zgodne z przepisami prawa czynności podejmowane przez bank, mające na celu pozyskiwanie przez niego środków finansowych na prowadzenie działalności bankowej – od osób fizycznych, podmiotów gospodarczych oraz innych instytucji, w tym banków i banku centralnego. Istnieje przy tym możliwość pozyskiwania środków również od podmiotów zagranicznych, zwłaszcza w drodze emisji papierów wartościowych. Bank, przejmując na pewien czas (oznaczony lub nieoznaczony) nadwyżki finansowe swoich klientów, najczęściej staje się wobec nich dłużnikiem, musi więc ponosić koszty pozyskania kapitału, przede wszystkim odsetkowe. Ale pozyskiwanie kapitału nie musi wiązać się z zaciąganiem długu (np. w drodze emisji akcji), dlatego pozycja banku wobec klienta nie powinna być w tym przypadku rozstrzygająca. W wymiarze rachunkowym operacje pasywne znajdują natomiast odzwierciedlenie w pasywach bilansu banku. Jako źródła finansowania nie powinno się więc traktować zobowiązań pozabilansowych, które mogą stanowić zabezpieczenie udzielonych wcześniej przez bank kredytów (np. otrzymane gwarancje) lub np. efekt realizowanych terminowych operacji finansowych. W pierwszym przypadku – w sytuacji ich zrealizowania (faktycznej wypłaty) – stanowią bowiem odzyskanie środków zaangażowanych wcześniej przez bank, czyli w aktywach bilansu następuje przesunięcie z pozycji należności do środków pieniężnych. Do tak zdefiniowanych operacji pasywnych zalicza się m.in.:

- przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu – od osób fizycznych (wkłady oszczędnościowe), podmiotów gospodarczych, instytucji rządowych i samorządowych (pieniądz transakcyjny i lokaty terminowe), pozostałych instytucji monetarnych (np. lokaty międzybankowe) itp.,
- operacje wekslowe z udziałem banku centralnego – zaciąganie kredytu redyskontowego oraz kredytu dyskontowego,
- zaciąganie pozostałych kredytów refinansowych w banku centralnym (np. kredytu lombardowego, technicznego),
- emitowanie bankowych papierów wartościowych w rozumieniu ustawy *Prawo bankowe*,
- emitowanie listów zastawnych,
- zaciąganie zobowiązań związanych z emisją papierów wartościowych², takich jak bony kasowe, obligacje itp.,
- powiększanie funduszy własnych, np. w drodze emisji akcji.

² Jest to dosłowny cytat z *Prawa bankowego*, które poza emisją bankowych papierów wartościowych (czynność bankowa) wymienia zaciąganie zobowiązań związanych z emisją papierów wartościowych (pozostała działalność).

Ostatnią grupę stanowią operacje pośredniczące, które w dużej mierze mają charakter usługowy (stąd używana również nazwa operacji usługowych), polegają bowiem na wykonywaniu różnych usług na zlecenie i rachunek klienta. Czynność wykonywana „na zlecenie” klienta, czyli niejako automatycznie po spełnieniu przez niego określonych przez bank kryteriów lub warunków (podejście normatywne), nie powinna jednak obciążać banku nadmiernym poziomem ryzyka. W takim przypadku bank przed podjęciem ostatecznej decyzji o zrealizowaniu danej czynności przeprowadza bowiem wewnętrzne analizy (np. badanie zdolności kredytowej). W operacjach usługowych bank z reguły nie angażuje jednak funduszy pozostających w jego dyspozycji, nie ponosi więc ryzyka związanego z czasowym udostępnieniem środków osobom trzecim. Nie staje się w nich ani dłużnikiem, ani wierzycielem, a podstawowym źródłem jego przychodów są pobierane opłaty i prowizje. Problematyczne jest natomiast odniesienie operacji pośredniczących do konstrukcji bilansu i pozycji pozabilansowych. W sytuacji niewywiązywania się klienta ze swoich zobowiązań, np. z tytułu dokonywanych operacji rozliczeniowych (niezapłacone opłaty i prowizje), operacje usługowe mogą znajdować odzwierciedlenie w aktywach bilansu w postaci należności, ale przede wszystkim odzwierciedlane są w rachunku zysków i strat oraz – pośrednio – w wyniku finansowym (pasywa) jako wypadkowa uzyskanych przychodów i poniesionych kosztów. Natomiast błędem wydaje się odnoszenie operacji pośredniczących do pozycji pozabilansowych, które mogą mieć – jak wspomniano wcześniej – charakter aktywów lub zobowiązań pozabilansowych.

Operacje usługowe, ze względu na dużą różnorodność zaliczanych do nich czynności, można próbować porządkować, dzieląc je np. na operacje związane z obsługą obrotu płatniczego w kraju i za granicą (operacje rozliczeniowe), operacje analityczne itp. W literaturze jednak dalsze podziały z reguły nie są stosowane, ponieważ wymagałyby zdefiniowania kolejnych kryteriów podziału. W ramach operacji pośredniczących (usługowych) można zatem wyróżnić:

- prowadzenie rachunków wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu,
- prowadzenie rachunków powierniczych,
- przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych,
- operacje czekowe,
- wydawanie instrumentu pieniądza elektronicznego,
- wydawanie kart płatniczych oraz wykonywanie operacji przy ich użyciu,
- pośrednictwo w dokonywaniu przekazów pieniężnych oraz rozliczeń w obrocie dewizowym,
- prowadzenie rachunków oszczędnościowo-kredytowych w tzw. kasach mieszkaniowych,
- przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
- prowadzenie skupu i sprzedaży wartości dewizowych,
- wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych,

- świadczenie usług konsultacyjno-doradczych w sprawach finansowych,
- świadczenie usług certyfikacyjnych w rozumieniu przepisów o podpisie elektronicznym,
- przyjmowanie, przechowywanie i wypłacanie kwot posiadaczowi dowodu składowego (bank domicylowy),
- pełnienie funkcji banku – reprezentanta emisji określonych obligacji.

Zaprezentowana klasyfikacja operacji bankowych nie powinna być traktowana jako ostateczna, przede wszystkim w odniesieniu do operacji niezajdujących odzwierciedlenia w pozycjach bilansu banku, których charakterystyka ze względu na dużą różnorodność uwzględnianych czynności musi pozostawać niezbyt kategoryczna. Przyjęcie kryterium konstrukcji bilansu i rodzajów pozycji pozabilansowych, uzupełnionego o dodatkowe kryteria pozycji banku wobec klienta, poziomu odpowiedzialności i ryzyka, wydaje się jednak w szerszym stopniu uwzględniać istotę działalności bankowej w opisywanej klasyfikacji.

Literatura

- Dobosiewicz Z., *Wprowadzenie do finansów i bankowości*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Głuchowski J., Szambelańczyk J. (red.), *Bankowość. Podręcznik dla studentów*, Wydawnictwo WSzB, Poznań 1999.
- Jaworski W.L., Zawadzka Z. (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002.
- Popowska E., Wąsowski W., *Rachunkowość bankowa po zmianach*, Difin, Warszawa 2008.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, DzU 191, poz. 1279.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, DzU nr 235, poz. 1589 ze zm.
- Srokosz W., *Czynności bankowe zastrzeżone dla banków*, Oficyna Wydawnicza Brandta, Bydgoszcz-Wrocław 2003.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity), DzU 2009 nr 152, poz. 1223 ze zm.

THE DEFINITION DIVERGENCE OF BANKING OPERATIONS CLASSIFIED BY THE BALANCE SHEET CRITERION

Summary: The traditional classification of banking operations distinguishes active, passive and intermediating operations. However, in literature you can find many examples of divergent definitions of banking operations based on the criterion of balance – for example, purely accounting approach or the lack of references to specific parts of assets or liabilities. Linking specific banking operation with the bank's balance sheet position best captures the essence of classification, however, it requires the knowledge not only of the balance, but also the off-balance positions. Both assets and liabilities are not homogeneous, which means that their description should include additional criteria that complement the characteristics of banking operations classified by them.